

Veus, la mar

Víctor Labrado

VÍCTOR LABRADO

Veus, la mar

Premi Joanot Martorell

Edicions 62

Barcelona

Aquesta obra ha estat guardonada amb el XL Premi Joanot Martorell de narrativa 2018, convocat per l'Ajuntament de Gandia i atorgat per un jurat compost per Xavier Aliaga, Pilar Beltran, Ignasi Mora i Miquel de Palol.

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 917021970 / 932720447).

Tots els drets reservats.

Primera edició: gener del 2019

© Víctor Labrado, 2018

Disseny de la col·lecció: Francesc Sala

© d'aquesta edició: Edicions 62, s. a.
Diagonal, 662-664. 08034 Barcelona
info@edicions62.cat
www.edicions62.cat

Fotocomposició: gama, sl

DIPÒSIT LEGAL: B. 20.520-2018
ISBN: 978-84-297-7748-2

TAULA

1. Els avions	7
2. Els pares	23
3. Més que peix	35
4. Llaüts	53
5. La Mar Gran	65
6. De la pàtria	83
7. A l'altra vora de mar	93
8. Fugint	113
9. Els tractes	125
10. Ballant amb policies	141
11. Tots al carrer	163
12. Corrent bou	175

I

ELS AVIONS

NO HAVIA FET ENCARA ELS SIS ANYS. Devien ser entre les cinc o les sis de la vesprada, a Santa Pola, un dia de mitjan estiu. Miquelet havia eixit de casa amb el berenar a la mà i anava menjant-se'l a mos redó, pel carrer Antina avall, cap a la mar. Quan va arribar a la platja, hi havia dos homes obrint les portes de les casetes, d'una manera que ell no havia vist fer mai. Vestits de blau de cap a peus, amb escopetes a les mans es llançaven, estampant el peu amb tot el seu pes, i feien esclafir la porta. Si la porta no la deixaven prou ben oberta, l'apartaven amb el canó. Apuntant les escopetes, entraven dins la caseta. No hi devien trobar res i, al cap d'un instant, mamprenien la del costat.

Hi havia una llarga tira de casetes de bany, davant la mar. Havien començat per un cantó, ja n'havien obertes unes quantes i així anaven fent. Miquelet es va creure obligat a fer mitja volta i tornar-se'n fugint cap a casa, a donar l'avís. El seu iaio, Manolico Catorze, era el guardià de la platja a Santa Pola.

Mama, a la platja hi ha uns homes que van rompent les portes de les casetes.

Quins homes dius?

Uns guàrdies, uns carrabiners.

L'avi Manolico va despenjar l'escopeta i va acudir al lloc dels fets, amb l'arma al coll. El seguien de prop el net i alguns altres familiars. Tots amb l'ai al cor, convençuts que en podia passar alguna. *Catorze* no era un simple malnom familiar, heretat. Era un sobrenom individual, que s'havia sabut guanyar ell mateix. Sens dubte, dit amb un matís d'ironia, però amb un fonament real indiscutible. Li ho deien en el sentit de «catorze homes», en força i en valor. I això entre la gent de la mar, que té una vida tan dura.

Òbviament, aquells dos no eren guàrdies ni carrabiners. L'avi Manolico se'ls va encarar, tot decidit, sense mica de por:

Pareu. Què feu? Què vol dir això?

Però Miquelet no se n'anava de molt. Tenien un nom, era una paraula nova, que Miquelet no podia saber, i la va aprendre aquell dia. Eren *milicians*, que volia dir, poc dalt o baix, guàrdies o carrabiners de la revolució. Eren forasters. Anaven darrere d'un home. Suposaven que estava amagat allí. Era propietari d'una caseta de bany. No sabien quina de totes era la seua i havien decidit espanyar totes les portes, una per una. Eren uns homes molt metòdics.

Manolico Catorze els va avisar que no ho consentiria.

Aquí no hi ha ningú. Aneu-vos-en.

A banda que el devien trobar prou convincent, anaven calçats amb unes espardenyes molt lleugeres. Si obrien totes les portes que els faltaven pel mateix procediment, no haurien pogut tornar-se'n a casa per son peu. I finalment van girar cua.

Els milicians se'n van anar i l'avi Manolico es va esperar fent guàrdia, per si tornaven. Després, quan havia

passat prou de temps, allà a poqueta nit, va triar una clau entre moltes altres, es va parar davant una caseta, va ficar la clau al pany i va obrir. Allà dins hi havia, efectivament, algú amagat. Precisament l'home que volien detindre els milicians. Se'l va endur a casa i el va acollir aquella nit. Era un home conegut. Tenia una vaqueria al carrer Sant Vicent. El iaio Manolico li va donar uns dies més de vida, perquè el trobarien mort poc després, a la vora d'un camí, anant a Rojals.

Així és com va començar la guerra a Santa Pola davant els ulls de Miquelet, segons que recorda l'actual senyor Miquel.

I després van començar a vindre els avions. Aquí no van fer mal. Quan els sentíem fugíem del poble, tota la gent muntanya amunt. No hi havia ni un pi en tota la serra. Allí, apartats més que amagats, sentíem com bombardejaven Alacant.

MA MARE EM VA DIR, VES I DUS-LI L'ESMORZAR A TON PARE, comença el seu relat el senyor Cinto, de la Vila.

Què podia tindre jo? Sis anys o cinc. No en tenia més. Jo soc nascut l'any 31. I me'n vinc, ací on ara és el port, a dur-li a mon pare l'esmorzar, en un mocador, ben embolicat i amb un nuc. Ací la Vila hi havia només una punteta de moll. No res, molt poca cosa encara. Havien començat a fer el port. Havien descarregat uns blocs de ciment quadrats, per fer l'escullera. Jo vaig pujar dalt del moll, i em vaig posar a mirar com arranjava la barca mon pare. Ell tenia la barca baix, i jo estava allí dalt assegut, amb les cametes penjant, a la vora del moll. En això, no sé com va ser que em gire a mirar.

Pare, pare, allà venen avions.

Jo li'ls assenyalava, però mon pare, des de baix, no els veia. L'alçària del moll li'ls tapava.

Diu, cap a on van?

Cap a Alacant. Se'n van cap a Alacant. Més de cent avions, pare. Van ran a la mar.

Volaven molt baix. Ara no puc dir si de veritat n'eren més de cent. No els vaig comptar. N'hi havia molts, un fum d'avions anaven, tots junts, quasi tocant l'aigua. De seguida els canons d'Alacant van començar a disparar-los. Feien una tronadissa de por. D'ací ho sentíem com si els tinguérem al costat. Van estar els avions un temps per allí pegant voltes i tirant bombes. Quan n'havien tirat prou, només uns quants, set o vuit, es veu que no havien descarregat totes les bombes, es deixen Alacant i se'n venen cap a la Vila.

Jo que dic, pare, ara els avions se'n venen cap ací.

Mon pare que ho sent, se'n puja arrapant dalt del moll, m'agafa en un grapat i em fica en un forat, entremig dels blocs aquells de ciment que hi havia per a fer l'escullera. No hi cabíem els dos, i ell es va ficar en un altre forat igual, al costat mateix del meu. Allí encauats els vam esperar. Venien escampant bombes per tota la vora de la mar. Sentíem els trons i els motors dels avions, que s'acostaven i ens passaven per damunt del cap. Molt prop de mi, va caure un tros de metralla. Com els ferrers quan el picaven en l'enclusa, un tros de ferro vermell, encés, allí als meus peus. Si allò m'arreplega, m'hauria partit per la meitat.

Van passar i van seguir, els avions, cap a Benidorm i cap a Altea.

Vam eixir del forat mon pare i jo. Per vora mar estava escampat tot el peix mort, de les bombes que havien cai-

gut a la mar. Es veien unes blancors de peix surant de panxa, a cara d'aigua. Van eixir de les cases alguns homes amb poals, a arreplegar-ne. Perquè era bo, es podia menjar, aquell peix.

Va passar un amigueta meu.

Xe, vine-te'n amb mi, i anem a mirar allà dalt.

Teníem unes cametes que tot ho corríem. Em vaig deixar mon pare, allí a la barca, i ens en vam pujar els dos, aquell i jo, a una muntanyeta, allà a la partida del Moixó. Vam trobar, dalt de tot, una cabreta lligada amb una corda llarga, en un clau ben clavat en terra. Se l'havien deixada allí, a soles. Rodant el clau, podia moure's i pasturar. Un clau llarg de ferro. Des d'ací la Vila ja no es veia cap avió ni res. Ens pensàvem que ja se n'havien anat.

EL SENYOR PEPE RECORDA UN MATÍ LLUMINÓS, BAIXANT A CALP. Ell anava davant. Entre el foc i el blau lluent, la mar plana migpartida per la mola d'Ifac, amb el sol encara baix, s'estenia de banda a banda del món. El seguien sa tia i el iaio.

A peu, clar, com sempre. En aquell temps anàvem a peu, a tot. Baixàvem de cal meu iaio. Tenia una casa a la muntanya, ací dalt de Calp, allà a la Mercé, que diem. I veníem de la caseta cap al poble, els tres. Ell, ma tia i jo. Sempre a peu.

A mitjan camí hi ha un pou, que es diu el Pou Salat. Encara està, que no l'han llevat. Va ser per allí que diu ma tia, mira, ve un avió. No podies encantar-te. No et donaven temps de res. Vam anar a refugiar-nos al pont de la via. Encara sort que el teníem prop. El tren d'Alacant a Dénia passa per allí. I al moment ve un pastor, fugint

també, i es posa al nostre costat. Allí estàvem els quatre arrupits, a esperar què faria l'avió. El pastor s'havia deixat el ramat. El teníem a la vista, davant nostre, dins el mateix barranc. Sentim l'avió que s'acosta, comencen les metralladores a fer tra-ca-trac-tra-ca-trac i comencen a caure ovelles. Passa l'avió, el sentim que fa mitja volta i se'n torna, una altra volta a enfilat el ramat, i allà anaven les ovelles a redolons per terra, les unes per damunt de les altres. Encara va tornar a passar una o dos vegades més, fent punteria sobre els animallets. Com un joc. Un entreteniment que es va trobar el criminal aquell. I els quatre que érem allí, mirant-ho amagats. Encara i com a la volta del pont estàvem prou segurs. I el pastor, la veritat, no el veies patir gens. Estava prou tranquil. Es veu que les ovelles no eren seues. Perquè devia ser un llogat.

A última hora, en va fer una estesa de por. No sé si en va deixar alguna sencera, d'ovella. Quan es va cansar el de l'avió i en va tindre prou, va seguir el seu camí.

Ens portaven màrtirs.

Baix a la mar bombardejaven. Ací Calp no teníem encara port. Només un tros de moll. En temps de la República havien començat a fer-lo, però la República prompte es va desbaratar. Es van deixar la grua, la via per a les vagonetes que portaven la pedra. Havien fet un tros d'escullera, d'uns quaranta metres. Els dels avions podien pensar-se que allí treballaven, que l'obra continuava. Encara que estava abandonat. I ho van bombardejar, tot allò. La sort va ser que totes les bombes que van tirar van caure a la part de fora. Si n'haguera caigut alguna a la banda de dins, les quatre o cinc barques que hi havia amarrades al moll s'haurien perdut.

No ho van encertar i els mariners van salvar les barques.

A LA VILA, DALT DE LA MUNTANYA, CINTO I EL SEU AMIGUET dubtaven si baixar-se'n ja cap a la mar. La cabra anava rosegant, pacient, l'herba al voltant del clau clavat a terra. No passava res i començaven a avorrir-se. Tampoc no sabien què havia de passar, però s'esperaven, atents.

Sí, estàvem allí encara, al Moixó, mirant a totes bandes, que des d'allí dalt es veu tot, i en això que arriba l'amo de la cabreta. Era un home molt vell. Venia dalt d'una burreta, afanyant-se costera amunt, amb les cames penjant que quasi li tocaven en terra. I al mateix moment, els avions que venien.

Mira'ls, Cinto. Ja tornen.

Venien de la part d'Altea. Ja havien acabat per allí i se'n tornaven a reunir-se amb els altres, allà a Alacant. Dic jo. Perquè la base la tenien a Mallorca. Ho tenien més prop des de Calp i des de Xàbia, si volien tornar-se'n a casa.

I l'home de la burreta venia al trot. Pobre home, no la podia fer anar més de pressa. Arriba dalt de tot i fa, xiquets, feu el favor, desamarreu-me la cabreta.

Els avions ja quasi els teníem dalt de la Vila i encara li havíem de desamarrar la cabra. Veges què fas. Era molt vellet i es veu que li costava de pujar i baixar. Si haguera baixat de la burreta, potser no hauria pogut tornar a pujar-hi. La cabra, estirant de costat, no podia arrancar el clau, però estirant-lo per amunt era molt fàcil de fer.

El vam desclavar i li vam donar el clau i la corda en la mà. Aquell pobre home, ni temps de donar les gràcies, va fer mitja volta i se'n va tornar a casa, enduent-se la cabra pel ramal. L'altre xiquet i jo dubtàvem. No sabíem si havíem de córrer o si era millor esperar-nos on érem. En un tres i no res, els avions van passar. Encara van tirar prou

bombes. Sentíem els trons, però queien lluny, moltes per vora mar. Prop d'on érem, no en va caure cap.

Després vam baixar a la platja.

On rompien les ones, molt prop de la vora, hi havia un home surant per damunt l'aigua, al costat de tot el peix mort. Era un dels que havien eixit a replegar-ne amb els poals. Es devia pensar que els avions ja no tornarien. No es va afanyar prou a eixir-se'n de l'aigua, la segona vegada que van passar, i el va matar una bomba. En tiraven prou. Es veu que anaven ben carregats i volien desfer-se'n. M'estranya que no hi haguera més desgràcies. No et donaven temps a fugir. Encara no els havies sentit, que ja els tenies damunt. Era a la sort. Li va tocar a aquell com podia haver-li tocat a qualsevol. No sé si en aquell bombardeig va morir ningú més, ací la Vila. Jo era un xiquet. I fa tants anys, d'això. Aquell que volia endur-se el peix a casa sí que puc dir-ho cert que el van matar, perquè el vaig veure jo. El primer mort que veia jo, en ma vida.

EL SENYOR JAUME, DE LA VILA, DIU, MON PARE SE N'HAVIA ANAT A LA GUERRA. Ma mare estava embarassada, i recorde un dia que passava l'avió per dalt, que venia seguint la carretera, i jo l'estirava del braç, a ma mare, amb les dos mans, per fer-la entrar dins de casa. Ella no tenia por i jo l'arriava, amb tota la força. A la Costera del Pastor, amb les ales quasi volia tocar les fulles dels arbres, de propet que passava. Era un avió gran, que venia carregat de bombes, i les deixava caure per la voreta de la mar. Al meu carrer no en va tirar cap. Va passar de llarg. L'home que el guiava encara es va girar a mirar-nos, abocant-se una

miqueta contra el vidre de la cabina. Les ulleres d'ell li omplien més de mitja cara. Jo crec que no volia matar a ningú. Baix a la platja sí que va fer un mort. No sé si en van ser un o dos, els homes que va matar. Perquè es van tirar a l'aigua a arregar el peix mort de les primeres explosions. Haurien d'haver-se esperat més. Era massa perillós eixir al carrer quan l'avió aquell encara anava per dalt de la Vila.

Sempre el sentíem quan venia. Feia uom-uoum. Han passat els anys, i això encara ho tinc dins del cap. Uom-uom-uoum. Quan venia i quan se'n tornava. Al Camí de la Mar hi havia una cova, vora l'església. Allí s'amagaven tots, quan sentien que l'avió s'acostava.

COM QUE NINGÚ LI FEIA LA CONTRA, DISPARAVA COM VOLIA I TIRAVA TOTES LES BOMBES QUE LI DONAVA LA GANA TIRAR, diu el senyor Joan, també de la Vila. Tocava fer com quan plou. Deixar-les caure. Ja passarà. No sé per què, quan feien bombardeig, tot el veïnat acudíem a un garrofer, sempre el mateix, que teníem molt prop de ma casa. Era un arbre molt gran, espés de branques i de fulla. Entremig de les fulles no veies el cel. Quan passava tot, que ja no sentíem bombes ni motors d'avions, ja tréiem el nas fora del garrofer.

Quan s'acabaven els avions, tots a casa. Però aquell dia, ja no es veia cap avió, ja movíem tots, cadascú a sa casa, i una veïna fa, han ferit el xiquet. Tots mirant-me. Tots damunt meu. Han ferit a Joanet. Si no m'ho diuen, no hauria sabut que el ferit era jo. La sang em regallava per la cama, però tenia la ferida a la part de darrere i jo no ho havia vist. No me n'eixia molta, tampoc. Aquell dia

mon pare no devia ser a casa, perquè em va dur al metge un soldat. Ma mare sí, però jo ja era grandet i havíem de caminar un bon tros. El soldat estava de permís i festejava al nostre veïnat. La núvia vivia en una caseta d'aquelles. Totes tenien un hort i alguns bancalets. El soldat em va agafar en braços i vam eixir a la carretera. A parar un cotxe o un camió. Era difícil de parar-ne algun, perquè en aquell temps en passaven pocs. I la clínica no era prop. Mon pare era carrabiner i devia estar de vigilància, per la platja. Vam tindre la sort que va passar un camió molt prompte. Si no, hauria costat anar a peu. Hi vam pujar, ma mare, el soldat, jo.

El xiquet està ferit, per favor. Anem al metge.

El camioner aquell es devia desviar, on anara ell, i vam anar directes a la clínica.

Només tenia un trau. No res. No era res, i podria haver sigut molt. El metge va dir que jo havia tingut molta sort. Li ho va dir a ma mare i, després, li ho vaig sentir dir tota la vida. Fill meu, vas tindre sort. Se m'havia clavat un trosset de metralla entre els dos tendons que tenim a la cuixa, ací, darrere del genoll. Deia sort, l'home, i tenia raó perquè la metralla sí, en compte de ficar-se entremig, m'encerta un tendó, m'haguera deixat coix per a tota la vida. Ja veus quina gràcia.

Després ho van explorar i es va saber com havia sigut la cosa. Mon pare era carrabiner i ho investigava tot. El trosset de metralla havia pegat contra la soca del garrofer i m'havia ferit de rebot. Es veia el senyal en l'escorça del garrofer. A prou distància, molta distància del garrofer, més de cent o quasi dos-cents metres, havia caigut la bomba. Justament damunt una pedra de picar espart. La va fer a trossos. Unes pedres planes que hi havia, per pi-

car l'espart amb unes maces de fusta. Això ja no va ser tanta sort. Sembla fet a posta. No hi ha punt millor que una pedra de picar espart per a fer explotar una bomba. Moltes no explotaven, perquè quan queien, si no pegaven de punta contra una cosa dura, l'espoleta no s'accionava.

Al cap d'uns dies, precisament, mon pare se'n va trobar una altra en un bancal que teníem. Estava llaurat, l'espoleta no va trobar gens de resistència i s'havia colgat en terra més de mitja bomba. Només se'n veia la cua. Mon pare era un home molt atrevit i va anar, ben alerta, retirant la terra, retirant-la a poc a poc, ell a soles enmig del bancal, buidant la terra amb les mans al voltant de la bomba, traient-la a l'aire. Quan estava prou solta, la va alçar en pes. Era un home valent. La va penjar a la paret, dins de la caseta del bancal. Feia respecte. Negra, cabuda, com un mig meló per davant, una cua fina i allargada, amb tres o quatre aletes fent forma de corona i una hèlice menudeta enmig, per equilibrar-la i que caiguera ben de punta contra terra.

Mon pare, clar, va anar a donar compte a l'autoritat que teníem la bomba en la caseta. Passava el temps. No venien a endur-se-la. Ell insistia. Passeu i endueu-vos-la, i la desactiveu. Vols creure que es va acabar la guerra i no va vindre ningú a fer-se'n càrrec?

EL CAS DEL SENYOR MATIES, DE CALP, ÉS UN CAS A PART.

Al cap d'un mes de naixer, diu ell, ja era emigrant. Em van fer papers i tot, per anar-me'n. Perquè mon pare i ma mare vivien a Beni Saf. Sí, a l'altra banda de la mar. Prop d'Orà. Se'n vingueren ací Calp a tindre'm, a mi, perquè si no naixia ací ja no podria ser espanyol mai de la vida.

Segons la llei. I també perquè ma mare, com que jo era el primer fill, les dones sempre s'estimaven més, sobretot si és el primer, estar prop de les mares quan donen a llum. I vaig nàixer ací Calp, al carrer del Cristo, l'any 35. Al cap del mes, ja va tocar tornar-se'n cap allà, els tres. Perquè mon pare i ma mare tenien allí la vida, la casa, el treball, tot.

Vam passar els anys de guerra a Beni Saf. Però en acabar-se la guerra, ma mare s'havia fet malalta, i ens en vam tornar a Calp. És un viatge que ja recorde jo. En una barqueta molt menuda, vam passar a Màlaga. Allí va vindre un parent nostre, des de Huelva, en la barca seua, a replegar-nos.

Els calpins sempre hem sigut molt llançats, molt emigrants. Estàvem prou escampats pels ports.

A on primer van anar va ser a San Lúcar. Diu que unes barques de Calp van anar a treballar allí. Però això que dic jo era el temps que les barques encara anaven a parella. Llaüts a vela que pescaven al bou per parelles, l'un al costat de l'altre, amb la mateixa xàrcia de bou. Jo no ho he conegut, això. Mon pare sí. I què va passar? Diu que les barques de Calp eren millors, i treien més peix que les d'allà. Les dones de San Lúcar es van sublevar, perquè els homes d'elles es veu que tenien les barques més roïnes, més lentes, o perquè no eren tan pescadors, o pel que fora. A pedrades, contra els de Calp. I els van tirar al carrer. Se'n van haver d'anar. Sempre ho he sentit dir, que els calpins van haver de fugir perquè les dones de San Lúcar no els volien allí, fent-los la competència. Dos o tres barques d'aquelles de Calp se'n van anar a Huelva. A Cadis, dos o tres més. Es van repartir les unes per ací, les altres per allà. On més en van anar diu que va ser al Puerto

de Santa María. I va ser per això que el tio Joan Serra, que era casat amb una tia de ma mare, va ser el primer calpí que se'n va anar a Huelva, a treballar. Per això teníem allí família.

S'havia acabat la guerra feia no res, unes setmanes, quan vam tornar de Beni Saf tota la família. Jo encara he conegut Alacant fet un desastre, on és la Rambla, anant per amunt, a dreta i esquerra, que veies molts edificis tots en terra. Havien caigut al pla, de les bombes que havien tirat. No havien tingut temps encara de refer-ho. Jo tenia tres anys, o quatre anys acabats de fer, i me'n recorde.

Precisament allí prop, a l'Esplanada, on era la Comandància de Marina, me'n va passar una de ben grossa. A mon pare també li va passar, pobre. Més que a mi. Es veu que estaven fent un acte. Suppose que cantaven el «Cara al Sol». Hi havia molta gent, tots en fila, alçant el braç. Mon pare i jo passàvem per allí, molt prop del port. No sé a què devíem anar a Alacant.

Quan vivíem a Beni Saf, allí hi havia un carter que passava tots els dies pel meu carrer a repartir el correu i, si em veia a la porta, feia, Maties! I alçava el puny. Una gràcia que em feia l'home. Es veu que era d'idees comunistes, ací estaven en guerra, em veia un xiquet, i era la seua forma de saludar-me. Per això jo, quan em veig aquella gent, tan ordenats, enmig de l'Esplanada d'Alacant, tots alhora amb el braç en alt, ben estirat, i tots cantant, jo també vaig voler alçar el braç, i ja tens a Matietes estirant el braç, però com sabia fer-ho jo, com m'havia ensenyat el carter de Beni Saf. Amb el puny tancat.

Que malament els va pegar. Mon pare el portaven per davant a empentes, i jo darrere. Els dos vam anar detin-

guts, a comissaria. I després a Calp. La policia acompanyant-nos, en tren, a mon pare i a mi. Van regirar tota la casa. No sé què buscaven. No podien trobar res perquè no hi havia res. Havíem passat la guerra fora. La família no s'havia ficat mai en política. Quan en van tindre prou, i veien que perdien el temps, ja ho van deixar estar. Però el dia que li van fer passar a mon pare devia ser prou amarg.

LA GUERRA, DONCS, S'HAVIA ACABAT FEIA UNES SETMANES. El senyor Jaume, de la Vila, conserva una imatge molt precisa de com va ser aquell final. La guerra, diu ell, es va acabar una nit. Recorda el detall que aquella nit plovia molt. Els camions, els cotxes, passaven seguits. No s'havien vist mai tants cotxes i camions per la carretera, els uns darrere dels altres, per enmig de la Vila. Havien perdut la guerra i fugien. Tots volien arribar a Alacant.

Un altaveu pels carrers havia anunciat que al port d'Alacant tindrien barques esperant-los que els passarien a l'Àfrica.

Però quan el moll estava ple d'aquells que volien fugir, Franco els va enviar un barco de guerra per mar, i per terra, un batalló de soldats. No se'n va fugir cap. Els van tancar a tots.

Diu que anaven carregats de l'or que havien furtat a Espanya i contaven que, l'endemà que va passar tot això, els bussos van traure del port d'Alacant tot l'or que havien tirat a l'aigua. Perquè no volien que els ho trobaren damunt. Es veien perduts, sabien que els detindrien i a grapats tiraven l'or a l'aigua.

Passat el temps, algunes barques de la Vila que passaven la mar, quan tornaven d'Orà, de Beni Saf, d'Arzew,

de Mostaganem, d'Alger, de Tànger, portaven la notícia que alguns vençuts s'havien salvat, havien trobat barca per fugir i, pagant-s'ho amb l'or que s'havien pogut endur, tenien fàbriques de xocolata a l'Àfrica. Eren rics.

Devien eixir d'altres ports, perquè d'Alacant no se'n va salvar cap.